

ANKARA'DAN SILVANUS BETİMLİ ÜÇ YÜZÜK TAŞI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Melih ARSLAN*
Yavuz YEĞİN**

Anahtar Kelimeler: *Silvanus Kültü • Küçük Asya • Roma Dini • Yüzük Taşı • Mitoloji*

Özet: Çalışmada üç adet yüzük taşı üzerinden tanrı Silvanus'un Küçük Asya'daki varlığı tanıtılmaya çalışılacaktır. Silvanus daha çok Roma ve çevresi başta olmak üzere Tuna Eyaletleri ve Balkanlarda yoğun tapımı olan bir tanrıdır. Bu tanrıya ait tapım merkezleri ve kült alanlarını kırsal alanlar ve ormanlık alanlar oluşturmaktadır. Bu özelliğinden hareketle Silvanus kırların, ormanların, doğanın ve doğal yaşamın öte yandan tarımın ve tarımsal yaşamın da koruyucusu bir tanrı olarak bilinmektedir. Avrupa'nın bir kesimi, Balkanlar ve Tuna boyları bu tanrının kültü bakımından bu kadar zengin Küçük Asya'da söz konusu tanrı ile ilgili hemen hemen hiçbir iz rastlanmamaktadır. İlk defa burada ele alınan üç eser üzerinden Silvanus kültürünün Küçük Asya'daki olası izlerine ışık tutulacaktır. Çalışmamızda Silvanus'a ait iki farklı tip tespit edilmiştir. Bunlardan biri Kelt tanrısı Seculus'un da bir adı olan ve daha çok Britania bölgesinde izleri yoğun görülen Cocidius Silvanus'tur. Diğer bir tiplene ise Silvanus kültü kapsamında oldukça nadir görülen ve esasen tarımın ve tarımsal yaşamın koruyucu tanrısı epitetiyle gördüğümüz Mars Silvanus örneğidir. Bu iki tiplene Silvanus kültürünün Küçük Asya'daki varlığının şimdiye kadar somut olarak en ciddi kanıtlarıdır. Neticede çalışmamızda bu iki Silvanus tipi hem mitolojisi hem ikonografisi hem de tespit edilen benzer örnekleri üzerinden değerlendirilecek ve kültün Küçük Asya coğrafyasındaki varlığı üzerine yorumlar yapılacaktır.

* Melih Arslan, Nümsimat, Klasik Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Eski Müdürü, e-posta: arslanmelih06@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-2152-1564

** Yavuz YeğİN, Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, e-posta: yavuz.yegin002@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7901-6352

Gönderilme tarihi: 14.03.2021; Kabul edilme tarihi: 31.07.2021

**SOME THOUGHTS ON THE THREE RING STONES WITH DEPICTIONS OF
SILVANUS FROM ANKARA**

Key Words: *The Cult of Silvanus • Asia Minor • Roman Religion • Ring Stone • Mythology*

Abstract: In this study, the presence of the god Silvanus in Asia Minor is being investigated through three ring stones. Silvanus was intensively venerated particularly in Rome and its environs, in the Danubian Provinces and the Balkans. Rural areas and forests are the major cult places of this god. Thus Silvanus is known as the god of the moor, forest, nature and wildlife as well as, agriculture and agricultural life. Although the cult of Silvanus is widespread in a certain part of Europe, the Balkans and Danube region, there is almost no evidence of its cult in Asia Minor. This paper aims to shed light on the cult of Silvanus in Asia Minor via three ring stones for the first time. Our study indicates that Silvanus had two different types. One of them is *Cocidius Silvanus*, also a name of Celtic god Seculus, whose traces can be seen widely in Britannia. The other is *Mars Silvanus* which can be seen rarely in the scoop of the Silvanus cult and basically has the epithet of protector god of the agriculture and agricultural life. These two types are the most concrete evidence of the presence of the Silvanus cult in the Asia Minor. Our study concludes by evaluating these two Silvanus types in the context of the mythology an iconography of this god and compares them to similar known examples. Some remarks on the presence of Silvanus in Asia Minor are also expressed.

Giriş

Bu çalışmada, Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi teşhirinde yer alan üç yüzük taşı ele alınacaktır. Türk bilim dünyasında yeterince tanınmadığını düşündüğümüz Avrupa kökenli orman ve kırların koruyucu tanrısı Silvanus ikonografisini, bu üç yüzük taşı üzerindeki betimlemeleri ile tanıtmaya çalışacağız. Yüzük taşlarından ilki farklı bir Silvanus ikonografisini yansıtırken, ikinci ve üçüncü örnekler, küçük ayrıntılar dışında hemen hemen birbirinin benzeri ikonografik özellik taşımaktadır.

Silvanus inancı, köken itibarıyla Roma ve çevresi başta olmak üzere, Tuna Eyaletleri ve Balkan coğrafyasında sık karşılaşılan bir inançtır. Küçük Asya coğrafyasına baktığımızda, bu tanrıya ait bir iz rastlanmamaktadır. Öte yandan Silvanus, inanç kökenine kaynaklık eden coğrafyalarda da farklı tip ve ikonografilerde karşımıza çıkmaktadır. Bu kadar farklı tip ve karakterde ortaya çıkan tanrı ile ilgili kesin yargılarda bulunmanın zorluğunun farkındayız. Küçük Asya coğrafyasındaki mevcut epigrafik kaynaklarda (birkaç istisna dışında) adına rastlanılmadığı gibi, arkeolojik buluntularda da hiçbir görselinin izine rastlanmayan bu tanrı ile ilgili bu çalışma ilk olma özelliği taşımaktadır. Burada sunacağımız veriler ünük ve özgün nitelik taşıdığından, Anadolu arkeolojisinde kült ve inanç konusunda yeni bir bakışın kapısını aralayacaktır.

Burada incelediğimiz üç yüzük taşı üzerindeki Silvanus tiplerinden ilkinde, kırların tanrısı, yaşlı çoban¹ olarak, bilinen epitetleri ile karşımıza çıkmaktadır. İkinci ve üçüncü benzer yüzük taşlarında Silvanus, “Mars” ikonografisinde tasvir edilmiş olup bu ikonografi ile Silvanus farklı ve bilinmeyen yeni ikonografik özellikler taşımaktadır. Bu çalışmada ayrıca, Avrupa orijinli bu tanrının Ankara’daki bu üç eser sayesinde, Küçük Asya’da kabul görüp görmediği irdelenecektir. Gösterdikleri özellikler bağlamında Silvanus ikonografisine yeni katkılar sunan bu üç eserin, hangi yolla Küçük Asya’ya gelmiş olabileceği sorusuna da cevap aranacaktır. Çalışmadaki ana amacımız, Küçük Asya’da hiç bilinmeyen bu ilginç ve farklı özelliklere sahip tanrıyı hem mitolojisi hem de ikonografisi bağlamında bu üç eser üzerinden tanıtmaktır.

Silvanus İnanışının Kökeni ve Mitolojisi

Silvanus², Roma dünyasının Avrupa topraklarında yeterince iyi tanınmaktadır. Buna karşın, Küçük Asya coğrafyasında, Kommagene Bölgesi’ndeki Arulis/Enesh kentinde³ ve Frigya Bölgesi’ndeki Augustopolis kentinde bulunan yazıtlar⁴ aracılığı ile sadece ismen tanınmaktadır. Tanrı, kült özellikleri ve tapımı hakkında ise herhangi bir iz ya da kanıt ulaşılamayan gizemli bir özellikte karşımıza çıkmaktadır.

Silvanus’un kökeni hakkındaki çalışmalara bakıldığında bugüne kadar yapılmış

¹ Çobanlar ve çoban tanrılar üzerine yazılanlar için bkz. Himmelmann 1980.

² Sivanus hakkında yayınlar için bkz. Dorsey 1992; Nagy 1995; Dezspa 2001, 2012.

³ CIL III 14396f = AE 1908: 24; AE 1908: 25-28

⁴ EE 5 (1884) 1454.

incelemelerde özellikle adının etimolojik çözümlemesine bakılarak dört farklı hipotezin olduğu görülecektir⁵.

İlk hipoteze göre, Silvanus, Etrüsk kökenli bir isim olup, Etrüsk tanrısı “Selvan” ile ilişkilidir⁶. İkinci görüş Silvanus’un orman anlamına gelen “*silva*” isminden türediği ve bu kullanımın tanrı Faunus’un da bir epiteti olduğu yönündedir⁷. Üçüncü görüş, benzer kullanımın Mars için de geçerli olduğunu belirtir⁸. Dördüncü ve son görüşe göre ise Silvanus doğrudan Latince orman anlamına gelen “*silva*” sözcüğünden türemiş ve son ek olarak kullanılan “*no*” sözcüğü ile “Silvano” yani “Ormanın Beyi” anlamını almıştır⁹. Bu yönü ile tanrıya aslında köken olarak İtalya ve çevresi önerilmektedir. Öte yandan söz konusu son hipotez bugün de modern çalışmalarda ve literatürde en yaygın görüş olarak kabul görmektedir¹⁰.

Bu son hipotezin doğru olduğu kabul edilirse, Silvanus’un adının geldiği Latince kökene bakıldığında, Avrupalı bir tanrı olduğu anlaşılmaktadır. En genel anlamda ise ormanların, kırların, tarımın, avcılığın, avcılarının, çiftçiliğin, kırsal yaşamın ve sınırların koruyucu tanrısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma ve İtalya’da oldukça popüler olduğu belirlenen Silvanus ile ilgili antik kaynaklar da ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Bu yönüyle Roma Cumhuriyet

ve Erken İmparatorluk dönemlerinde tanrı Silvanus hakkındaki bilgilerimizin ana kaynağını söz konusu antik yazılı kaynaklar oluşturmaktadır¹¹.

Bu antik kaynaklar, Silvanus’un kimliği ve mitolojiye konu olmuş ikonografisi üzerine çok farklı bilgiler sunmaktadır. Plinius, Cato ve Livius’ta, Silvanus “Ormanların Tanrısı” olarak anılmaktadır¹². Vergilius ve Propertius’ta ise bunlara ek olarak “Çiftçiliğin ve Tarımın Tanrısı” özellikleri ile karşımıza çıkar¹³. Başka bir antik kaynakta, Silvanus için “Sınırların Koruyucusu” ifadesi bulunmaktadır¹⁴. Diğer bir kaynak ise Silvanus’un kadınların muhalifi ve düşmanı olduğuna vurgu yapmaktadır¹⁵. Yazılı kaynaklardan elde edilen bu bilgilere bakıldığında Silvanus’un oldukça farklı yönleri bulunan bir tanrı olduğu görülmektedir¹⁶.

Tanrının, bugüne kadar bulunmuş yaklaşık 1100 yazıtta ismi geçmektedir. Bu yazıtlar, Silvanus kültürünün doğduğu ana merkezin Roma ve çevresindeki eyaletler olduğunu ve uzun süre boyunca da o bölgelerde popüler olmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu yönü ile aslında Silvanus’a sınırlı bir bölgede gizemli bir tapınım olduğu söylenebilir¹⁷.

Silvanus kültü ile ilgili arkeolojik verilerin kısıtlı olması ve epigrafik kayıtlarda

⁵ Deszpa 2001: 562.

⁶ Decke 1880, 54-59; 12. 200; Dorcey 1992: Silvanus’un Etrüsklerle olan bağlantısını reddeder).

⁷ Wissowa 1912, 213.

⁸ Fowler 1911, 132.

⁹ Meid 1957, 72-126.

¹⁰ Dorcey 1992, 7-13; Jensen 1962, 15; Palmer 1978, 222; Deszpa 2001, 562.

¹¹ Deszpa 2001, 563.

¹² Plin. nat. 12.2.; Cato. de re rüşt. 83; Liv. 2.7.2

¹³ Verg. ecl.1-24; Prop. 4.4.11.

¹⁴ Hor.epod. 2.22.

¹⁵ Varro. Civ. 6.9; 25.23.

¹⁶ Plin.nat. 15. 77-78.

¹⁷ Claus 1994, 381.

da kült ayinlerinin icrası konusunda bilgilerin bulunmaması, tanrıya adanmış tapınakların bulunmaması, Silvanus ile ilgili olan festival ya da bayramların kutlanmaması bu kültürün gizemli nitelik taşımasına neden olmaktadır. Bu durumda, yazılı kaynaklarda ifade edildiği şekliyle “yalnız sıradan insanların” inandıkları, sadece Silvanus inancını benimseyen müritlerin katıldıkları kültik ritüellerden oluşan bir tapınının söz konusu olduğunu düşünmek olasıdır. Öte yandan Silvanus’un kült pratiklerinde, uygulamalarında belirli bir organizasyon şemasının takip edildiği anlaşılmaktadır. Toplu ayinler olduğu gibi bireysel yapılan ayinlerin de düzenlendiği bilinmektedir. Tanrının kültü ile ilgili ilginç olan bir diğer husus ise Silvanus’a inananların büyük çoğunluğunun kırsal yerleşimlerde yaşayan ve daha çok halkın alt tabakalarına ait kitlelerden oluşmasıdır. Bunun esas nedeni Silvanus’un *sacra publica* yani kamusal alan içinde çok fazla yer verilmiş olması ve kültürün kabul gördüğü kesimin daha çok kırsal ve ormanlık alanlarda yaşayanlardan oluşmasından kaynaklanmaktadır¹⁸.

Silvanus ile ilgili bulguların ve bulunmaların büyük çoğunluğu Orta ve Kuzey İtalya’dan gelmektedir. Silvanus kültürünün egemen olduğu bir diğer merkez ise Roma ve çevresidir. Bu çerçevede Orta ve Kuzey İtalya bölgesindeki ile Roma kentindeki

Silvanus kültürüne ilişkin bulgular karşılaştırıldığında göze çarpan çok ciddi farkların olmadığı tespit edilmektedir¹⁹.

Roma ve İtalya dışında Silvanus kültürünün etkin olduğu diğer bir bölge, Tuna boylarında bulunan Dalmatia (Hırvatistan), Panonia (Macaristan) ve Dacia’dır (Romanya). Bu üç merkezdeki bulgular incelendiğinde kültürün kendine has nitelikler taşıdığı ve kült pratikleri bakımından bölgelerin yerel unsurları ile herhangi bir etkileşim içine girmediği görülmektedir. Tanrı, Panonia’da, “Maglus” olarak kabul görmektedir. Dalmatia’da ise Grek tanrısı “Pan” ile ilişkili olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu bölgelerden özellikle Dalmatia’da, Silvanus için en sık kullanılan epitetin “Augustus”²⁰ olduğu anlaşılmaktadır. Dacia ve Panonia’da ise “*Silvestris*” ve “*Domesticus*” Silvanus için en sık kullanılan epitetler arasındadır²¹.

Yukardaki satırlarda Roma ve İtalya’nın diğer kesimlerinde Silvanus kültürü açısından ciddi bir farkın olmadığını belirtmiştik. Oysa bu durum, Tuna boylarındaki yerleşimlerde farklılıklar sunmaktadır. Şöyle ki, Roma’da bu tanrı ile ilgili ayinler genellikle şehir merkezinin dışında, kırsalda ve alt tabakadan kişilerin katılımı ile gerçekleştirilirken, Tuna eyaletlerinde Silvanus ayinleri şehir merkezlerinde ve genellikle tanrının adına inşa edilmiş bir tapınakta²² icra edilirdi. Kültürel organizasyonlara Roma çevresinde olduğu gibi fakir ve alt sınıftan kişiler değil bölgenin soylu

¹⁸ Clauss 1994, 386; Deszpa 2001, 563.

¹⁹ Dorsey 1992, 53; Özellikle Aqulia’da bulunan yazılı belgeler Silvanus’un ölü kültü uygulamalarında da etkili bir rol oynadığını göstermektedir.

²⁰ Nagy 1995, 767, levha, 77-79 numaralı eserler Silvanus Augustus tipindedir.

²¹ Dorsey 1992, 68-79; Domesticus ve Silvestris betimli örnekler için bkz. Nagy 1995, 768, levha, 99, 100 ve 103.

²² Silvanus kültürünün icra edildiği herhangi bir tapınağın özellikle Roma ve çevresindeki merkezlerde tespit edildiği görülmektedir. Ancak bu anlayışın Tuna eyaletlerinde kınıldığı ve olasılıkla bir tapın merkezine kült icrasında önemli bir rol oynadığı tahmin edilmektedir.

sınıfına ait kişilerin katılımı göze çarpardı²³.

Öte yandan diğer batı eyaletleri ve Doğu Yunanistan'dan Kuzey Afrika'ya kadar olan geniş coğrafyada, Timgad ve Lambaesis (Cezayir) gibi birkaç istisnai merkez dışında, Silvanus kültüne ilişkin tapınmanın herhangi bir kanıtı bulunmamaktadır²⁴.

Silvanus İkonografisi

Silvanus pek çok bölgede farklı tiplerde karşımıza çıkmasından ötürü, ikonografisinde de bu çeşitlilik göze çarpmaktadır. Anıtsal yapıların kabartmaları, heykeltıraşlık eserleri, arkeolojik küçük eserler, Silvanus'u çok çeşitli betimlemeleriyle gördüğümüz en önemli eser gruplarıdır. Bu çeşitlilik İtalya ve Silvanus ile ilişkili kanıtların yoğun olarak ele geçtiği Tuna boylarındaki yerleşim birimlerinde de kendini göstermektedir.

Silvanus ikonografik olarak karşımıza en sık gür sakallı ve yaşlı bir adam olarak çıkmaktadır. Bu özellik aslında Yunan ve Roma dünyasındaki diğer tanrılar içinde geçerli bir özelliktir. Fakat bu aşamada Silvanus atribütleri aracılığı ile Yunan ve Roma'daki diğer tanrılardan ayrılmaktadır. En bilinen atribütü "orak" ya da "tırpan" olarak dilimize geçmiş olan *falx'tır*. Öte yandan atribütleri arasında ağaç dalı ya da budak, çam kozalağı, çeşitli meyvelerle donatılmış post sayılabilir. Ayrıca Silvanus

betimleriyle, çoğunlukla yan yana görülen en tipik sembol ise "köpek" figürüdür²⁵.

Bu atribütler aynı zamanda Silvanus'un etkilediği ve ilgilendiği iş kolları ya da ilgi alanları hakkında bilgilendirici olmaktadır. Onunla ilgili sahnelerde yer alan bu objeler onun ormanların, avcılarının, çiftçilerin, tarımın ve sınır boylarının koruyucu tanrısı olduğuna işaret etmektedir²⁶. İkonografik açıdan Silvanus, sadece çobanların ve onların sürülerini vahşi hayvanlardan koruyan bir sıfatla karşımıza çıkmaz, bunun yanında ülke topraklarını ve meralarını da vahşi hayvanların saldırılarına karşı muhafaza eder şekilde gösterilir²⁷.

Silvanus kültürünün gerçekte etki alanı çok geniş olsa da yazılı belgelerde onunla ilgili herhangi bir festivalin ya da bayramın kaydedilmemiş olması ilginçtir. Bunun, Silvanus kültürünün kamusal alandan ziyade, daha çok alt tabakadan kitleler arasında ve kırsalda yaygın kabul görmesi ile ilgisi olmalıdır. Bu kültürün takipçileri arasında, aristokrat sınıfına mensup kişilerden ziyade, daha çok köleler, azatlılar, fakirler ve ezilmiş kişilerin olduğu görülmektedir²⁸. Roma İmparatorluğunda özellikle Traianus, Hadrianus ve Antonius Pius dönemlerinde, Silvanus kültürü yaygın bir özellik

²³ Dorsey 1992, 59,61.

²⁴ Clauss 1994, 383; Deszpa 2001, 563. Bu listeye aslında bu çalışmamızın konusunu oluşturan örneklerin ele geçtiği Anadolu'yu da eklemek yerinde olacaktır. Anadolu coğrafyasında Silvanus ile ilgili herhangi bir yazılı ve arkeolojik verinin olmadığını biliyoruz.

²⁵ Veledar 2018, 9.

²⁶ Dorsey 1992, 7-13; Perinic 2016, 2.

²⁷ Dzino 2012, 263; Perinic 2016, 1-2.

²⁸ Dorsey 1992, 118-122 ve 133; Sadece Roma'da tespit edilen 250'nin üzerindeki yazıt başta olmak üzere Silvanus ile ilgili heykeller ve diğer kabartma eserlere bakıldığında bu eserleri yapan kişilerin Roma'nın aristokrat ya da üst tabakasına ait sınıftan olmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. Perinic 2016, 2-3.

kazanır ve bu etki sadece bu üç imparatorun dönemleri ile sınırlı kalmaktadır²⁹.

Kültün etkileri İtalya ve Roma dışında görülmeye başlayınca bu sefer ikonografide bazı değişimler ya da daha doğru ifade ile yenilikler göze çarpmaya başlar. Daha önceden ifade ettiğimiz gibi İtalya ve Roma dışında bu kültürün izlerinin yaygın bir şekilde takip edilebildiği diğer merkezler Dalmatia, Pannonia, Dacia, Moesia, İspanya ve Kuzey Afrika'dır. Bu yerleşim merkezlerinden ele geçen sayısız yazıt ve plastik eser, kültürün söz konusu coğrafyadaki güçlü etkilerini göstermektedir³⁰. Bu yerleşim merkezlerinden ele geçen yazıtların büyük çoğunluğunda Silvanus, yeni bir atribütü olan "çekiç" ile betimlenmektedir³¹.

Silvanus, bu saydığımız coğrafyalar içinde, Pannonia Bölgesi'nde en sevilen tanrı olmuştur. Kültü hem sınır bölgelerinde hem de şehir merkezlerinde yaygın bir tapınım görmüştür. Buradaki kabartmalarında, karşımıza "bot" ve üzerine bazen "manto (*himation*)" bazen de mantosuz giydiği kısa bir "*tunica*" ile çıkmaktadır. Nadiren mantosu çeşitli meyveler ile süslü de olmaktadır³². Bu merkezlerdeki Silvanus kabartmalarında daha önce İtalya'daki örneklerde görmediğimiz "Frig Başlığı" olarak bildiğimiz bir şapka takmaktadır. Bu ikonografik özellik, daha çok Dacia

Bölgesi'ndeki Silvanus betimlerinde karşımıza çıkmaktadır³³. Bunun yanında yine İtalya dışındaki örneklerde tanrı bazen sakallı, bazen de sakalsız olarak betimlenmektedir. Bu da bölgesel bir özellik ve yenilik olarak ikonografiyi zenginleştirmektedir³⁴.

Silvanus'un bölgesel olarak çok farklı ikonografik tasvirleri bilinmektedir. İtalya'da kendine has özellikleri ile beliren tanrı, İtalya dışındaki örneklerde bölgesel etkileri ve özellikleri de ikonografisine katmıştır. Bu konuda önemli bir yenilik, Dalmatia Bölgesi'ndeki örneklerde görülmektedir. Silvanus, Dalmatia örneklerinde, bilinen Silvanus ikonografisinin aksine, Yunan tanrısı Pan ve Roma tanrısı Faunus'un özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Dalmatia örneklerinde vücudunun üst kısımları insan ve hayvan karışımı şeklinde alt kısmı ise keçi ayağı biçiminde betimlenmektedir. Bu durum atribütlerinde de değişikliği beraberinde getirir. Buradaki örneklerde *falx* yerine "*syrinx*" adı verilen Pan flütü ve *pedum* adı verilen "çoban değneği" taşımaktadır³⁵.

Bu bilgilerden hareketle İtalya kökenli bu tanrının çok zengin bir ikonografik özellik sunduğu anlaşılmaktadır. İtalya ve İtalya dışı örneklerde farklı şekillerde karşımıza çıkan Silvanus'un yeni örnekleri

²⁹ Dzino 2012, 263; Perinic 2016, 1-2; Perinic 2017, 346 (Bu imparatorlardan Traianus Dönemi Silvanus betimli anıtların çoğalmasi ile dikkat çekicidir. Dacia ve Pannonia gibi yerleşim birimlerinde tanrının kültü ile ilgili anıtlar ve heykeltıraşlık eserlerin sayıca arttığı gözlemlenir. Bunun olası nedeni imparatorun gerçekleştirdiği seferler sırasında Silvanus'un desteğini almış olmasıdır. Bunun anısına seferler sonrası Silvanus onurlandırılmış olmalıdır. Bu bilgiler hem yazılı kaynaklar hem de arkeolojik buluntular ile kanıtlanmaktadır.

³⁰ Mocsy 1974; Dorcey 1992; Deszpa 2012.

³¹ Dorcey 1992, 57-58.

³² Perinic 2016, 110.

³³ Dacia'daki Silvanus betimleri için bkz. Dorcey 1992, 76-78.

³⁴ Örnekler için bkz. Perinic 2016, 110, Nr. 1. 116 ve 24.

³⁵ Grek tanrısı Pan ile ilgili ikonografik betim için bkz. Borgeaud 1998, 66-69; Boardmann 1997, 940; Grek tanrısı Pan'ın Silvanus'a dönüşümü hakkında antik dönem kaynakları ve bilgiler için bkz. Dorcey 1992, 33-42.

tespit edildikçe aslında ikonografik anlatımında da zenginleşeceği muhakkaktır.

Yazılı kaynaklar ve başta heykeltıraşlık eserleri ve kabartmalara konu olan Silvanus'un betimlemelerinin küçük arkeolojik eserler üzerinde, sayıca daha az olduğu görülmektedir. Özellikle bu çalışmamızda değerlendirmeye aldığımız yüzük taşlarında (*gemme*) kullanımlarının daha da sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan Küçük Asya'da hemen hemen hiçbir izine rastlanmayan bu gizemli tanrının Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi teşhirinde yer alan, üç yüzük taşı üzerindeki tasvirleri konuyu daha da ilginç kılmaktadır. İtalya ve çevresi başta olmak üzere, Dalmatia, Dacia ve Pannonia gibi merkezlerde temsil edildiğini bildiğimiz Silvanus kültürünün Küçük Asya'daki varlığını düşündüren bu üç eseri arkeolojik ve ikonografik açıdan değerlendirdiğimiz de şu sonuçlara ulaşmaktadır.

Yüzük Taşlarının Katalog Tanımları

1. "Cocidius Silvanus" Betimli Yüzük Taşı (Resim 1)

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin bodrum katında, Yüzük Taşları Teşhirinde sergilen³⁶ bu yüzük taşı, müzeye satın alma yolu ile 1964 yılında girmiştir. Müzenin, "9-31-64" envanter numarasında kayıtlı olan koyu kırmızı beyaz benekli *kalsedon* taş üzerinde, Silvanus betimlenmiştir. Oval kesimli taş (F1), 10.8 x 7.9 x 2.4 mm ölçüsündedir. Silvanus taş yüzeyinin sağ kenarından, sola yürümekte ve karşısında,

sol kenarda yapraklı bir ağaç bulunmaktadır. Ağacın dalları yukarıdan sağa doğru bir kemer yaparak sahneyi sarmaktadır. Silvanus kısa bir *tunica* ve kapüşonlu pelelerin (*paenula*) giymiş, sağ eliyle asasına dayanmakta ve sol eliyle boynuna yakın bir yerden sırtındaki çoban torbasının ipinden tutmaktadır. Tanrı sakallı bir erkek figürü olarak betimlenmiştir. Tüm sahne yapraklı bir ağacın altında gerçekleşmektedir. Öte yandan ağacın dalında kuyruğundan aşağıya doğru sarkıtılmış bir tavşan ve Silvanus'un önünde ise, çömelmiş kendisine doğru bakan bir köpek betimlenmiştir. Köpeğin kalça kısmı ve arka ayakları ağacın gövdesi arkasında kalmıştır. Zemin çizgisi mevcuttur. Taşın üst sağ köşesinde, alt sağ köşesinde kırık ve eksiklikler, ayrıca sol kenardan ortaya Silvanus'un asasına kadar uzanan bir çatlaklık mevcuttur.

Bu yüzük taşı üzerinde betimlenen erkek figürünü, Silvanus olarak tanımlamak için yeterince kanıtı sahibiz. Bu kanıtlarımızdan biri, tanrının betimlerinde sıklıkla karşılaştığımız giydiği kısa *tunica* ve *paenula*dır. Önerimizi destekleyen diğer bir kanıt ise, Silvanus'un önünde çömelmiş vaziyette kendisine doğru bakan bir köpek figürünün varlığıdır. Bu iki *atribütü*, Silvanus ile ilgili hem heykeltıraşlık eserlerinde hem de mühür, sikke ve yüzük taşı gibi küçük eserler üzerinde betimlemelerde kullanılmıştır³⁷.

Eser No. 1'in en yakın benzerleri, Oxford Üniversitesi, Ashmolean Museum'un Gem Kataloğu'nda iki örnekle karşımıza çıkmaktadır³⁸. Müze koleksiyonundaki benzer iki örnekten birincisi, 7.6

³⁶ Bkz. Yüzük Taşları Vitriini 7, no. 29a.

³⁷ Nagy 1995, 550-560.

³⁸ Henig – MacGregor 2004. 77, no. 7.6 ve 7.7.

numaralı yüzük taşıdır. “Açık kahve-gri *kalsedon* taş oval kesilmiş, her iki yüzü biraz dışbükey (A1); kenarları çok ince ve üzerinde, *nebris* giymiş bir çoban sağ eliyle değneğe dayanmaktadır. Sol tarafta bir köpek, bir ağaca asılmış olan, içinde oyun (?) bulunan bir çantaya sızırar şekilde betimlenmiştir. Zemin çizgisi belirtilmiştir. MS 1. yüzyıla tarihlenen bu yüzük taşı, müze koleksiyonuna 2003 yılında girmiş ve buluntu yeri bilinmemektedir³⁹.

Oxford Üniversitesi *Asmolean Museum*'un koleksiyonunda bulunan, 7.7 numaralı yüzük taşı ise, eser No.1 ile daha çok benzerdir. Bu eser de, 7.6 numaralı yüzük taşı gibi yaşlı çoban betimli yüzük taşları kategorisinde tanımlanmıştır. Benekli *kalsedon* oyma yüzük taşı oval, her iki yüzü düz, içe eğimli kenarlıdır (F1). Taş üzerinde, sola doğru, ayakta yaşlı bir çoban, kapüşonlu pelerin giymiş ve değneğine yaslanır, onun önünde duran bir köpek, soldaki bir ağaca sızırar pozisyon dabetimlenmiştir. Betimlenen ağaç, tüm sahnenin üzerine kavis yapmaktadır. Ağacın dallarından aşağıya doğru bir tavşan (?) asılı durmaktadır. MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiş olan bu yüzük taşının buluntu yeri belli değildir ve müzeye 1897 yılında girmiştir⁴⁰. Yine bu yüzük taşı ile Eser No.1 arasındaki önemli bir benzer özellik, ağacın şekli ve dallarından bir tavşanın asılı durur gösterilmiş olmasıdır. Köpek figürünün tavşana hamle yapması farklılık sunsa da köpeğin varlığı ise benzerdir⁴¹.

Oxford Üniversitesi, *Ashmolean Museum*'un Gem Kataloğu'ndaki iki eser üzerindeki figürler araştırmacılar tarafından,

“yaşlı çoban” ya da “çoban” olarak tanımlanmıştır. Oysa bu çalışmada ele aldığımız yüzük taşı No.1 ile oldukça benzer bir kompozisyonun bazı küçük farklar dışında bu örneklerde de uygulandığı anlaşılmaktadır. Eserler üzerindeki figürleri incelediğimizde aslında, *Ashmolean Museum* koleksiyonundaki eserin de *Silvanus* olması gerektiği tarafımızdan düşünülmektedir.

Bir numaralı eserimiz ile kompozisyon bakımından yakın benzerlikler sunan diğer bir oyma yüzük taşı ise, MS 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiş, bir başka yüzük taşıdır. Bu eserde meyveli bir ağaç sahne üzerine kavis yapmakta ve ana sahnede ise “*Cocidius Silvanus*”, tavşan ve köpek figürleri yer almaktadır. Bu yeni yüzük taşı, İngiltere'deki *Newcastle Museum*'da bulunmaktadır. Roma-Kelt etkilerini sunan bu eser üzerindeki sahneler, yine bizim değerlendirdiğimiz yüzük taşı No.1 ile oldukça yakın benzerlikler göstermektedir⁴².

Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae VII'deki *Silvanus* bölümünde, daha çok heykeltıraşlık eserlere yer verilmiştir. *Silvanus* betimli yüzük taşı sayısı çok az örnek ile sınırlı kalmaktadır. Berlin *Staatliche Museum*'da bulunan bir örnek, bu çalışmada değerlendirdiğimiz örnek ile yakın benzerlikler sunmaktadır. Söz konusu yüzük taşında *Silvanus*, iki ağaç arasında ve bir elinde budayıcı ya da orak benzeri bir aletle diğer elini ise kendisine doğru ön ayaklarını uzatan bir kuzu ya da köpeğe doğru uzatır. Figür cepheden tasvir edilmiş olup hemen yanında ise kestiği meyve ya da sebzeleri koyduğu bir kap

³⁹ Bkz. Henig – MacGregor 2004: 77, no. 7. 6.

⁴⁰ Henig – MacGregor 2004, 77. 7.7.

⁴¹ Henig – MacGregor 2004, 77. 7.7 nolu eser.

⁴² <https://www.meisterdrucke.com>

durmaktadır⁴³. Bunun yanında Viyana'daki Sanat Tarihi Müzesi yüzük taşı katalogunda, sadece bir yüzük taşı Silvanus olarak tanımlanabilmiştir. Buradaki eserde Silvanus adım atar şekilde gösterilmekte, bir elinde orak ya da bıçak tutmaktadır⁴⁴.

2. “Mars Silvanus” Betimli Yüzük Taşı (Resim 2)

Eser, Anadolu Medeniyetler Müzesi yüzük taşları vitrininde sergilenmektedir⁴⁵. Müzeye satın alma yoluyla 1940 yıllarda Sivas'tan getirilmiş olan turuncu *karnehan* yüzük taşı, oval biçimli, üst yüzeyi dar, alt yüzeyi geniş olup, 11.3 x 8.8 x 3.7 mm ölçüsündedir. “18863” envanter numarasında kayıtlı yüzük taşı üzerinde, oyma (*intaglio*) olarak ayakta duran bir erkek figürü kazınmıştır. Silvanus olarak tanımladığımız bu figürün vücudu cepheden, başı sola dönük (taşa göre sağa) betimlenmiştir. Tanrı sakallı olup, başında Mars'ı çağrıştıran kenarları kalın bir miğfer taşımaktadır; Yüzü çok şematik işlenmiş, iri kalın burun ve uzun geniş çene yüzde dikkati çekmektedir. Tanrı sağ eliyle uzun bir sopaya (*pedum*) dayanmaktadır, sol elinde ise, üç iri meyveli bir bitki veya çam kozalağı dalı tutmaktadır. Silvanus'un sol kolu üzerinde, kendisinin yüzüne doğru hamle yapmış, ağzını açmış ve sağ ayağını kaldırmış, bir köpek(?) durmaktadır. Silvanus'un sağında, yüzük taşının sol alt boşluğunda, uzun esasına (veya mızrak) dayalı gibi boşlukta duran silindirik oval şekilli bir cisim (torba?) bulunmaktadır. Figürün baldırları

diğer organlara göre abartılı olarak kaba işlenmiştir. Baldırlarını şişkin şekilde gösteren bu giysi, dizin üzerinde boğum yapmıştır. Ayrıca çiftçilerin giymiş olduğu tulum şeklindeki giysinin beli kalın bir kuşak ile bağlanmıştır. Tanrı'nın bir giysi giyip giymediği anlaşılammakla beraber, elbisesinin düz yüzeyli kıvrımsız oluşundan, bunun bir zırh olduğu izlenimi verdiğini düşünsek de böyle olmadığını vücudun üst bölümünü alt bölümünden ayırt etmemizi sağlayan bele dolanmış kalın bir kuşağın varlığından anlamak mümkün. Bu da giysinin zırh olmadığı, yerel bir giysi çeşidi olduğunu düşündürmektedir. Ayakları sanki Pan'ın ayakları gibi bir izlenim vermektedir. Zemin çizgisi mevcuttur. İyi bir taş oymacılığı göstermeyen eserde, kollar omuz başından gövdeye eklenmemiş gibi ayırık durmakta, yüz hatları da kaba ve özensiz işlenmiştir.

Eser No.2 yeni bir Silvanus ikonografisi göstermektedir. Bazı özellikleri bakımından, Oxford Ashmolean Museum'daki MS 2. yüzyıla tarihlenmiş Silvanus betimli yüzük taşı ile benzerlikler göstermektedir⁴⁶. Ashmolean Museum'a 2003 yılında girmiş ve buluntu yeri bilinmeyen yüzük taşı üzerinde, “sakallı Silvanus ayakta sağa dönük durmakta, sağ elinde meyveli bir dal (zeytin?) ve sol elinde balta (*falx*) tutar, ayaklarının yanında bir ise “tazi” cinsi köpek betimlenmiştir. Giysi olarak önü açık, baldırlarına kadar uzanan deri bir *tunica* giymiştir. Buradaki Silvanus'un sakallı oluşu, meyveli dal tutması ve köpeğin varlığı benzerlikler olarak gösterilebilir. Ancak eser No.2 başındaki miğferi, uzun değnek (veya mızrak) ve giysi olarak

⁴³ Nagy 1995, 769, levha 113.

⁴⁴ Zwielerlein – Diehl 1991, 2780.

⁴⁵ Vitrin 7, no. 39a.

⁴⁶ Henig – MacGregor 2004, 1.86.

Oxford'daki örnekten ayrılmaktadır. Ayrıca, eser -No.2'de figürlerin işlenişinin kaba bir işçilik gösterdiği söylenebilir. Tüm bu detaylarla bu yüzük taşı, MS 3. yüzyılın başlarından olmalıdır.

3. “Mars Silvanus” Betimli Yüzük Taşı (Resim 3)

Eser, Anadolu Medeniyetler Müzesi yüzük taşları vitrininde sergilenmektedir⁴⁷. Koyu kırmızı *karnelyan* yüzük taşı, oval biçimli, üst yüzeyi dar, alt yüzeyi geniş kesilmiş olup, 12.7 x 9.7 x 3.3 mm ölçüsündedir. “18861” envanter numarasında kayıtlı eser, Eser-No.2 gibi, 1940'lı yıllarda müzeye Sivas'lı aynı kişi tarafından getirilmiştir. Taş üzerine oyma (*intaglio*) olarak ayakta duran sakallı bir erkek figürü kazınmıştır. Silvanus olarak tanımladığımız bu figürün vücudu cepheden, başı sola (taşın sağına) dönük betimlenmiştir. Silvanus, başında Mars'ı çağrıştıran önu siperlikli ve arkası kuyruklu bir miğfer taşımaktadır; miğferin üzerinde şua şeklinde 6 mahmuz uzanmaktadır. Tanrı sağ eliyle uzun bir asa veya mızrağa (?) dayanmaktadır, sol elinde ise, üç meyveli (veya sebze) bir dal tutmaktadır. Bu dalın üstünde, tanrının kollarından yukarı doğru uzanan bir köpek figürü stilize bir şekilde yapılmış ve eser-No. 2 gibi Silvanus'un yüzüne uzanmaktadır. Silvanus'un sağında, yüzük taşının sol alt boşluğunda uzun kuyruklu bir hayvan veya bitki yer almaktadır. Tanrı'nın bir giysi giyip giymediği anlaşılamamakla beraber, elbisesinin düz yüzeyli kıvrımsız oluşundan, bunun bir zırh olduğu izlenimi verdiğini düşünsek de böyle olmadığını vücudun üst bölümünü alt bölümünden

ayrıt etmemizi sağlayan bele dolanmış kalın bir kuşağın varlığından anlamaktayız. Bu da giysinin zırh olmadığı, yerel bir giysi çeşidi olduğunu düşündürmektedir. Figürün baldırları diğer organlara göre abartılı olarak kaba işlenmiştir. Baldırlarını şişkin şekilde gösteren bu giysi, dizin altından boğularak bir iple bağlanmıştır. Bu durumda giysinin çiftçilerin giydiği tulum olma ihtimali kuvvet kazanmaktadır. Figürün bacakları ayaklarına doğru tıpkı eser -No.2'de olduğu gibi, Pan'ın keçi ayağına benzetilmiştir. Öte yandan figürün cinsel organı ile ilgili herhangi bir detayın vermediği anlaşılmaktadır. Bu detayın eksikliği figürün çıplak şekilde betimlenip betimlenmediğini anlamamızı zorlaştırmakla beraber, belindeki kuşağın varlığı ve diz altından boğulmuş hali tulum şeklinde bir giysi olduğunu güçlendirmektedir.

“Mars” tipi Silvanus'un meyveli dal tutması ve köpek ile betimlenmesi Oxford Gem katalogundaki “1.86” numaralı *karnelyan* yüzük taşı ile benzerlikler gösterse de figürün işleniş çok farklıdır. Eser -No. 2 ile hemen hemen aynı şekilde işlenmiş olan Eser -No. 3 üzerindeki figürler, MS 3. yüzyıl başından olmalıdır.

Buradaki iki yüzük taşı örneğinin bire bir benzerini bulmak mümkün olmamakla birlikte Silvanus tiplerini için saptanan temel özellikleri taşıdıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Bu çalışmada Küçük Asya kültür coğrafyasında birkaç yazılı kayıt ya da bilgi dışında hemen hemen hiç tanınmayan ve bilinmeyen İtalya ve çevresi başta olmak

⁴⁷ Bkz. Vitrin 7, no. 39b.

üzere Balkanlar ve Tuna eyaletlerinde izlerine yoğun olarak rastlanan gizemli bir tanrının Küçük Asya topraklarındaki varlığı üç yüzük taşı üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu örneklerden, Eser-No.1 üzerindeki detaylı ikonografik incelemeler neticesinde Silvanus'un nadir tiplerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Yaptığımız inceleme ve araştırmaya göre bu yüzük taşı üzerinde “Cocidius Silvanus” betimlenmektedir⁴⁸. Cocidius aslında daha çok Germania (Almanya) ve Gallia (Fransa) bölgelerinde Kelt tanrısı Seculus⁴⁹ olarak bilinen fakat Britania (İngiltere) Bölgesi'nde Silvanus için kullanılan tiplerinin adıdır. Cocidius bahsettiğimiz gibi daha çok Roma Dönemi Britania'sında karşılaşılan “savaş tanrısı” olarak bilinmektedir. Cocidius'un, Kuzey Britania'da Romalı askerler tarafından kutsandığına dair bilgiler mevcuttur ve savaşçı yönü ile Mars ile de özdeşleştirilen bir epitetin adıdır⁵⁰. Birinci yüzük taşı örneğimizi “Cocidius Silvanus” olarak nitelendirmemizin en önemli iki sebebi Silvanus betimlerinin en önde gelen özelliklerinden sayılan tanrının giydiği kısa *tunica* ve önünde çömelmiş vaziyette Silvanus'a bakan köpek figürünün olmasıdır. Bu iki özellik arkeolojik eserler üzerinde Silvanus'un en bilindik epitetleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan diğer iki yüzük taşı üzerinde yaptığımız detaylı incelemelere göre bu iki eserin de Silvanus tiplerinden biri olduğu değerlendirilmesi gerektiğini önermekteyiz. Silvanus yukardaki satırlarda da belirttiğimiz üzere oldukça karmaşık özellikler gösteren ve bu nedenden dolayı anlaşılması ve tanımlanması zor bir tanrıdır. İki ve üç numaralı eserleri değerlendirirken de bu zorluklarla karşılaşmıştır. Her iki eserin de bazı küçük farklılıklar dışında birbirine oldukça benzer ikonografik özellikler sunduğu ve bu yönüyle aynı atölyede çalışan iki farklı ustanın elinden çıkmış eserler olarak değerlendirilmeleri mümkündür. Başlangıçta bu iki eser değerlendirilirken farklı tanrılara ait tipler olup olmadığı konusu öne çıkmıştır. Yüzük taşları üzerinde betimlenen figürler taşıdıkları tahıllar ve meyveler ile birlikte değerlendirildiğinde esasen “avcılık ya da tarımsal faaliyetlerde başarıyı temsil eden” bir kompozisyon ile karşılaşmaktadır. Bu kompozisyonun ise toplumun refah ve huzuru ile ilgili temalarda sıklıkla karşılaşılan Bonus Eventus⁵¹ sahneleri; ya da abartılı baldırlar ve cılız bacaklar yönünden benzer örnek-

⁴⁸ Dorsey 1992, 54.

⁴⁹ Dorsey 1992, 59-61.

⁵⁰ Cocidius kelimesi etimolojik olarak tam anlamıyla çözülemese de bir görüşe göre Keltçe'de “cocco” kelimesi kırmızı manasına gelmektedir. Buradan hareketle Cocidius adının da kırmızı renk ile ilişkili olabileceği üzerinde durulmuştur. Buradaki üç taşında kırmızı renkte oluşu bilinçli bir seçim olmalıdır. Tanrının heykellerinin büyük çoğunluğunun da kırmızı renge boyandığı bilgisinden yola çıkılarak aslında Cocidius'un anlamının kırmızı renk

ile ilgili olabileceği önerilmektedir, bkz. Rivet – Smith 1979.

⁵¹ Özellikle mühür baskıları üzerindeki Bonus Eventus betimlerinin iyi bir seçkisi için bkz. Henig 1974, no. 188-220 ve AGWien II no. 1322-1333, özellikle yüzük taşları üzerindeki betimlemeler için bkz. Henig 1974: no. 202 (jasper, II^p?) ve 206 (jasper, II^p?); App 21 (nicolo, II^p?), 22 (jasper, II^p?); AGWien II no. 1316. Diğer tipler için bkz. Arias 1986, 123-126.

ler ile karşılaştırıldığında Pan ya da Paniskosa ait tiplerin⁵² bir sentezi olup olmayacağı sorgulanmıştır. Bacakların kıllı olarak gösterilmemesi ve ayakların da yarılmamış olması Pan ya da Paniskos'a ait öneriyi de ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan figürlere dikkatli bakıldığında her iki figürde de özellikle Silvanus'un tarımın koruyucusu epiteti ile bütünlük sergileyen ama aynı zamanda "Tanrı Mars"ı da çağrıştıran bazı ipuçlarının olduğu göze çarpmaktadır. Eser-No.3'teki figürün miğferinin üzerindeki mahmuzlar ve figürün mızrak şeklinde uzun bir asa ile betimlenişi burada bir Mars tipinin kullanımını göstermektedir. Ayrıca her iki yüzük taşıdaki figürlerin ellerinde bulunan mızraklardan sarkan ve *tropaiona* benzeyen nesnelere de tanrı Mars'ın özellikleri arasında sayılmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak ustanın bir "Mars Silvanus" tipini burada yapmak istediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Aslında bu öneri için tarihi bir kaynağımız da mevcut. Cato'nun "*de Agricultura*" isimli eserinin 141 no.lu bölümünde, Roma festivallerinden biri olan *Ambarvalia*'dan bahsedilmektedir. Bu eserin ilgili bölümünde Mars Silvanus'un tarımın ve tarımsal yaşamın koruyucu tanrısı olarak geçtiği belirtilmektedir⁵³. Yazılı kaynaklar arasında sadece Cato'da tek bir kere bile geçse de önerimizi güçlendiren önemli bir kanıt olması bakımından bu kaynak önem taşımaktadır. Her iki yüzük taşı üzerinde bulunan meyveler, tahıllar, miğfer ve mızrak gibi unsurlar bu yazılı kanıt ile birlikte de-

ğerlendirildiğinde buradaki iki eser üzerindeki betimin "Mars Silvanus" olduğu kesinlik kazanmaktadır.

Sonuç olarak çalışmamızda yapılan incelemelere göre Silvanus'a ait iki farklı tiplerin tespit edildiğini söyleyebiliriz. Bunlardan Eser-No.1, "Cocidius Silvanus", Eser-No. 2-3 ise "Mars Silvanus" tiplerini sunmaktadır. Her üç eserde teknik, üslup ve kompozisyon bakımından irdelendiğinde benzer zaman dilimlerinde yapıldıkları önerilebilir. Eser No. 1 ile benzerlik sunan örnekler bakıldığında her ne kadar MS 1. yüzyıl önerisi öne çıksa da bu daha çok Anadolu dışındaki örnekler için kabul edilebilir bir tarih önerisi olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu tarih Anadolu'da hemen hiçbir izine rastlanmayan bir tanrı için oldukça erken bir zaman olacaktır. Her ne kadar eser no 1 ile eser no 2 ve 3 arasında kompozisyon, teknik ve üslup bakımından farklılıklar göze çarpsa da Silvanus kültü ve yayılım zamanını göz önüne aldığımızda her üç eserin de MS 2. ile 3. yüzyıl aralığında bir zaman dilimine tarihlendirilmeleri gereği tarafımızdan önerilmektedir. Eserlerin buluntu konumları ve buluntu yerlerinin kesin olarak bilinmemesine bağlı olarak, Doğu Avrupa kökenli Romalı lejyoner askerler tarafından Küçük Asya'ya, getirilmiş olabileceği görüşü de bir öneri olarak sunulabilir. Bu önerimizin en temel argümanlarından birini Silvanus kültünün Traianus, Hadrianus ve Antonius Pius dönemlerindeki kuvvetli varlığı oluşturmaktadır. Traianus'un Dacia seferleri ve Hadrianus'un

⁵² Bkz. Maaskant – Kleibrink 1985, no.745; Sena Chiesa 1966, no. 425; AGWien II no. 1406-1408; Henig – Whiting 1987, no. 244.; Spier 1992, no.282.

⁵³ Cato, Agr. 141.

Anadolu'ya gerçekleştirdiği gezileri düşündüğümüzde söz konusu eserlerin Anadolu'da bulunma nedenlerini kısmen de olsa temellendirmemiz mümkündür.

Resim Listesi

Resim 1: “Cocidius Silvanus” Betimli Yüzük Taşı.

Resim 2:“Mars Silvanus” Betimli Yüzük Taşı.

Resim 3:“Mars Silvanus” Betimli Yüzük Taşı.

KAYNAKÇA

- AGWien: E. Zwierlein-Diehl, *Die antiken Gemmen des Kunsthistorischen Museums, Wien* (Munich 1973-91).
- Boardman 1997 J. Boardman, *LIMC VIII* (1997) 612-635. 923-944 s. v. Pan.
- Borgeaud 1988 P. Borgeaud, *The Cult of Pan in Ancient Greece* (Chicago 1988).
- Cato 1934 Cato, *De re rustica* (On Agriculture), *The LOEB Classical Library*, (Cambridge 1934).
- Clauss 1992 M. Clauss, "Cultores Mithrae. Die Anhängerschaft des Mithras-Kultes", *KLIO* 76, 1992, 381-387.
- Deecke 1880 W. Deecke, *Etruskische Forschungen I-IV* (Stuttgart 1875-1880).
- Deszpa 2001 M. L. Deszpa, "Silvanus" *Der Neue Pauly* 11, 2001, 562-564.
- Deszpa 2012 M. L. Deszpa, *Peripherie-Denken: Transformation und Adaption des Gottes Silvanus in den Donauprovinzen (1.-4. Jhdt. n.Chr.)* (Stuttgart 2012).
- Dorsey 1992 P.F. Dorsey, *The Cult of Silvanus: A Study in Roman Folk Religion* (Leiden 1992).
- Džino 2012 D. Džino, "The Cult of Silvanus: Rethinking Provincial Identities", *VAMZ* 45, 2012, 261-279.
- Fowler 1911 W.W. Fowler, *The Religious Experience Of The Roman People - From The Earliest Times To The Age Of Augustus* (Edinburgh 1911).
- Henig 1974 M. Henig, *A Corpus of Roman Engraved Gemstones from British Sites?* (Oxford 1974).
- Henig – Whiting 1987 M. Henig – M. Whiting, *Engraved Gems from Gadara in Jordan: The Sa'ad Collection of Intaglios and Cameos* (Oxford 1987).
- Henig – MacGregor 2004 M. Henig – A. MacGregor, *Catalogue of the Engraved Gems and Finger-Rings in the Ashmolean Museum II. Roman* (Oxford 2004).
- Himmelfmann 1980 N. Himmelfmann, *Über Hirten-Genre in der antiken Kunst* (Opladen 1980).
- Horace 2004 Horace, *Epodes*, *The LOEB Classical Library*, (Cambridge 2004).
- Jensen 1962 S. Jensen, "Silvanus and His Cult", *Analecta Romana Instituti Danici* 2, 1962, 11-42.
- Maaskant – Kleibrink 1978 M. Maaskant – Kleibrink, *Catalogue of the Engraved Gems in the Royal Coin Cabinet The Hague* (The Hague 1978).
- Meid 1957 W. Meid, "Das Suffix – no- in Götternamen", *Beiträge zur Namenforschungen* 8, 1957, 72-126.
- Mócsy 1974 A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire* (London 1974).

- Nagy 1995 Á.M. Nagy, “s.v. Silvanus”, *LIMC* 7.1,1995, 765-773.
- Palmer 1978 R.E.A. Palmer – S. Silyvester “the Chair of. St. Peter”, *Paphs* 122, 1978, 222-247.
- Perinić 2016 Lj. Perinić, *The Nature and Origin of the Cult of Silvanus in the Roman Provinces of Dalmatia and Pannonia* (Oxford 2016).
- Perinić, 2017 L. Perinic, ‘Silvanus’ Attribute From The Trilj Monument, Department of Archaeology Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, *Íllyrica Antiqua* II, Zagreb 2017.
- Plinius (çev.1938) *Naturalis Historia*, Çev. H. Rackham, *The LOEB Classical Library* (Cambridge 1938).
- Propertius (çev.1990) Propertius, *Elegies*, *The LOEB Classical Library* (Cambridge 1990).
- Rivet – Smith 1979 A.L.F. Rivet – C. Smith (1979), *Place Names of Roman Britain*.
- Sena Chiesa 1965 G. Sena Chiesa, *Gemme del Museo Nazionale di Aquileia* (Padua 1966).
- Spier 1992 J. Spier, *Ancient Gems and Finger Rings: J. Paul Getty Museum* (Malibu 1992).
- Titus Livius T. Livius, *Summariez*, *The LOEB Classical Library* (Cambridge 1959).
- Veledar 2018 A. Veledar, *Silvanus und Diana als göttliches Paar im römischen Dalmatien*“ Masterarbeit, (Wien 2018).
- Vergilius (çev.1916) E. Vergilius, *The LOEB Classical Library* (Cambridge 1916).
- Wissowa 1912 G. Wissowa, *Religion und Kultus der Römer* (München 1912).
- Zwierlein – Diehl 1991 E. Zwierlein – Diehl, *Katalog der Gemmen des Kunsthistorischen Museums in Wien* (München 1991).
- Zwierlein – Diehl 2007 E. Zwierlein – Diehl, *Antike Gemmen und ihr Nachleben* (Berlin 2007).

Resim 1

Resim 2

Resim 3